הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר זרעים

מעשה רקח על הלכות מתנות עניים

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות מתנות עניים

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-מתנות-עניים/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 5
הלכה ו 5
הלכה ט 5
הלכה יא 5
הלכה יד 6
פרק ב 7
הלכה ב 7
הלכה ג 7
הלכה ה 8
הלכה ו 8
הלכה ז 8
הלכה י 9
הלכה יא 9
הלכה יג 9
הלכה יח 9
הלכה יט 10
הלכה כ 10
פרק ג 11
הלכה א 11
הלכה ד 11
הלכה יג 11
הלכה טז 11
הלכה יז 12
הלכה יח 12
הלכה יט 12
הלכה כא 12
פרק ד 13
הלכה א 13
הלכה ד 13
הלכה ח 13
הלכה יא 13
הלכה יז 14
הלכה יט 14
הלכה כה 14
הלכה כו 14
הלכה כז 15
פרק ה 15
הלכה א 15
הלכה ג 15
הלכה ה 16
הלכה ז 16
הלכה ח 16
הלכה ט 16
הלכה י 16
הלכה יא 16
הלכה יב 16
הלכה יח 17
הלכה כג 17
הלכה כו 17
הלכה כז 18
פרק ו 18
הלכה ב 18
הלכה ה 18
הלכה ז 18
הלכה ח 19
הלכה יב 19
הלכה יג 20
הלכה טו 21
הלכה טז 21

פרק ז 21
הלכה א 21
הלכה ה 21
הלכה ז 21
הלכה י 22
הלכה יד 22
פרק ח 22
הלכה ד 22
הלכה ו 22
הלכה ח 22
הלכה ט 23
הלכה יא 24
הלכה יז 24
פרק ט 24
הלכה ב 24
הלכה ז 24
הלכה י 24
הלכה יג 24
הלכה טו 25
הלכה יח 25
הלכה יט 25
פרק י 25
הלכה א 25
הלכה ה 26
הלכה ו 26
הלכה ז 26
הלכה יב 26
הלכה יז 26

פרק א

הלכה א

אחד הקוצר ואחד התולש וכו'. ידוע דקוצר היינו במגל ותולש הוא ביד ובחולין דף קל"ז אמרו דתניא [ר' יוסי אומר] קציר אין לי אלא קציר עוקר מנין תלמוד לומר לקצור תולש מנין ת"ל בקוצרך ופירש"י עוקר עם השרשים כגון עדשים תולש ביד ולא עם השרשים כגון פולין ע"כ. והיינו כי אורחיה שאמרו שם. וראיתי להפרי חדש ז"ל בנמוקיו על רבינו שכתב וז"ל וקצת תימה על הרב שסתם ולא ביאר וכו' ע"כ ותמיהא כזו הו"ל לתמוה ג"כ על מרן ז"ל שציין לדברי רבינו מזאת הברייתא עצמה ולא נרגש שרבינו לא הזכיר עוקר כי אורחיה. אכן נראה לענ"ד פשוט עם מ"ש תוס' שם דאצטריך תרי קראי משום דעוקר הוא קצת אורחיה טפי מתולש ע"כ כלומר דאי הוה כתיב חד קרא לא הוה מרבינן כי אם עוקר דהוי כי אורחיה אבל תולש דלאו כי אורחיה כל כך הייתי פוטרו לכך אצטריכו תרוייהו מעתה הדבר מבואר לדעת רבינו שהזכיר תולש אף דלאו כי אורחיה כל כך ומכל שכן עוקר דהוי כי אורחיה וכבר ביארו בריש פ"ד וזה נראה טעמו של מרן ששתק האמנם לפי מה שאכתוב בפ"ב הל' ו' אינו נראה כן אלא הדברים כפשטן עיי"ש:

הלכה ב

וכשם שמניח וכו' או אסף כל פירות האילן. מדקדוק הלשון מוכח דבכל אילן צריך הוא להניח וכדמוכח בגמ' עיי"ש. ומ"ש

לוקח מעט וכו' היינו אחר שיעשר כמ"ש בפ"ב הל' י"א עיי"ש:

הלכה ג

אבד כל הקציר וכו'. היינו קיימו ולא קיימו. וכן נראה להדיא ממ"ש פי"ח מהל' סנהדרין וממ"ש פ"א דנערה בתולה:

הלכה ו

והוא הדין לשאר האילנות. בנוסח אחר כתב יד מוסיף שיש להן שכחה כזתים:

הלכה ט

שהרי הוא אומר במעשר שני. טעות סופר הוא וצ"ל במעשר עני וכן כתוב בנוסח אחר כתב יד וכן הוא בפסוק ועיין בגמ' ובתורת כהנים:

הלכה יא

מאימתי מותרים וכו'. כבר מרן ז"ל הליץ בעד רבינו מהסוגיא פ"ק דתענית ובס' כתב יד קדמון מצאתי כתוב וז"ל משיכניסו המלקטים שניים עיין תשובות הרשב"א שס"ח

ולי נראה ראיה לדברי רבינו ז"ל מפ"ק דמציעא דאמרינן התם אלא אמר אביי עשאוה כמי שהלכו בה הנמושות דוק ותשכח עכ"ל. גם בפי' המשנה כתב רבינו וז"ל ונמושות הם הזקנים הבאים בימים ועקר לשונם הוא כן והשאילו בכאן זה השם ללוקטים אחר הלוקטים והם הלוקטים השניים עכ"ל:

מראש חדש כסליו וכו'. מרן ז"ל הליץ בעד רבינו ודבריו מתוקים מדבש ונופת צופים אמנם ראיתי להפרי חדש שאחר שהביא דברי מרן ז"ל כתב וז"ל אך מה שסיים עוד הכ"מ שהטעם שתפס כאן זמן רביעה שניה בשנה אפילה משום דספק מתנות עניים וכו' כל זה אגב שטפיה כתבו דהכא ובנדרים שוים אלא דבמתני' קתני ובזתים משתרד רביעה שניה דהיינו כל זמן רביעה שניה וזמנה מתחלת מכ"ג חשון ונמשכת עד ר"ח כסליו באופן שיפה כתב הרב שמותר בשכחה של זתים מר"ח כסליו ואילך וזה מסכים עם מ"ש בפירוש המשנה ופשוט הוא אלא שהכ"מ לא דק כלל בלשון זה עכ"ל. והמדקדק בדברי מרן ז"ל ובגמ' יראה שיפה כיון ואין להאריך:

הלכה יד

וכבר נתבאר בגמרא שהפאה נוהגת בחו"ל מדבריהם. מרן ז"ל כתב נ"ל דהיינו מדאמרינן בסוף פרק הזרוע לוי זרע בכישר ולא הוו עניים למשקל לקט וכו' ע"כ והקושי מבואר דמה ענין לקט לפאה שהזכיר רבינו ואם נאמר דלקט שאמרו שם היינו לקט שכחה ופאה כמו שמורגל בדברי רבותינו ז"ל א"כ מאי אריא דנקט רבינו פאה לחוד ויותר יש לתמוה על מרן ז"ל דאמאי דכתב רבינו לקמן אבל מדבריהם אין פחות מאחד משישים בין בארץ בין בחו"ל ציין ז"ל בפרק ראשית הגז והכי איתא התם דף קל"ז פאה בשישים מאי קמ"ל תנינא אין פוחתים לפאה מס' אף על פי שאמרו הפאה אין לה שיעור התם בארץ הכא בחו"ל ע"כ הרי שהוא עצמו הזכיר בקיאות זה שהוזכר בו פאה לחודה ואיך שכחו סמוך ונראה והוצרך לידחק בדבר בלשון נ"ל ואין משם הוכחה לדברי רבינו דאיירי בפאה לחוד. וכבר ראיתי להפר"ח שנרגש מזה גם בס' תורת חיים בשיטתו לחולין הקשה כן על דברי מרן ז"ל והוא פלא. ולבי אומר לי דמרן ז"ל ראה באלו שני מקומות בתלמוד מעובדא דלוי מוכח דלקט ופאה ודאי נוהגין בחו"ל וקרוב לשמוע דגם שכחה בכלל כנז"ל שדרך חכמים ז"ל להזכיר לקט שכחה ופאה ומההיא דראשית הגז לא שמענו אלא פאה ברם ההיא לא מכרעא משום דהתם אשיעור ס' קאי דזה לא שייך בלקט ושכחה והענין מצד עצמו ג"כ אין שייך אלא בפאה כמבואר שם וכיון שכן לא מכרעא ולא מידי משא"כ בעובדא דלוי דנקט לקט ודאי דמשמעותו על הפאה ג"כ דהא לא אשכח עניים למשקל אלא שראה שרבינו לא נקט אלא פאה דן מעצמו דהוא

הדין להשייך לה דהיינו לקט וכו' דאל"כ תקשי ליה מהך דלוי דקתני לקט ובחו"ל הוה לכך דקדק לכתוב לשון נ"ל כלומר שכן צריכין אנו לפרש דברי רבינו ע"פ הש"ס ומה שכתב רבינו

יראה לי וכו' היינו אשאר מתנות שהזכיר בהל' ז' ועפ"ז יתישבו קצת דברי מרן ז"ל.

והפר"ח ז"ל הוסיף להקשות מדאמרינן בפ' החולץ (יבמות דף מ"ז) דאפילו בארץ מקבלין גרים דסד"א משום טיבותא דא"י קא מגיירי והשתא נמי דליכא טיבותא איכא שכחה ופאה ולקט ומעשר עני אלמא דבחו"ל ליכא לקט ושכחה עכ"ל. וקושיא זו אף שלא תירץ בה הרב כלום מ"מ תירוצה קל מאד דהתם מדין תורה קאמר דאדפריך ואלא הא כתיב בארץ ההוא מבעי ליה דאפילו בארץ מקבלין גרים דסד"א וכו' והין הכי נמי דמדין תורה אין מתנות עניים נוהגין אלא בארץ דוקא ותדע עוד דאל"כ תקשי ליה מעובדא דלוי דלקט וכו' כנז"ל אלא ודאי דמדין תורה קאמר התם ולא נחית התם למה שתקנו חז"ל ודע שהרב קרית ספר ז"ל כתב וז"ל כל המתנות האלו אינן נוהגות מן התורה אלא בארץ וכו' ומדברי סופרים הוו נמי בחו"ל ע"כ וקצת קשה דאיך החליט הדבר דמד"ס כולן נוהגין בחו"ל דהרי לא מצינו מבואר בגמרא אלא לקט ופאה כנ"ל וצ"ל דכלפי היראה לי שכתב רבינו הוא שכתב כן גם בסמ"ג לאוין רפ"ח ייחס דבר זה לרבינו דוקא מפני שלא מצא בגמ' אלא ההיא דפרק ראשית הגז עיין עליו:

פרק ב

הלכה ב

וכן כמהין ופטריות וכו'. בפי' המשנה כתב רבינו וז"ל וגידולו מן הארץ ר"ל שיהיו שרשיו סריגין משתרגין תחת הארץ ובהם יפרה להוציא מכללם הכמהין ופטריות שאינן חייבים בפאה וכו' ע"כ וכן יש להבין דבריו כאן:

הלכה ג

ואפילו היתה של שותפין וכו'. כתב מרן ז"ל ראש פרק ראשית הגז ע"כ ושם נאמר פאה אע"ג דכתיב שדך דידך אין דשותפין לא כתב רחמנא ובקצרכם אלא שדך ל"ל למעוטי שותפות נכרי ע"כ והקושי מבואר דלמה השמיט רבינו דין שותפות נכרי גם בתורת כהנים פרשת קדושים הביאו דרשא זו דקתני התם משום ר' שמעון שדך ולא שותף עם הגוי גם בתוספתא פ"ב קתני לה ורבינו השמיטה ולא ידעתי למה ומרן ז"ל לא נרגש מזה כלום ומצאתי לרבינו פ"ד הל' כ"ה שכתב ישראל וכותי שהיו שותפין בכרם חלקו של ישראל חייב ושל כותי פטור ע"כ וציין שם מרן ז"ל מהא דפ' ראשית הגז ועפ"ז אפשר

דרבינו סמך למ"ש שם אך אחר החיפוש ראיתי להפר"ח ז"ל שכתב דההיא היא תוספתא פ"ב וטעות סופר הוא שהיא בפ"ג כדברי רבינו אשר לפ"ז חזרה הקושיא למקומה דלמה השמיטו בדין הפאה שהיא גמ' ותוספתא ותו"כ ואין לומר דכיון שכתב הטעם מדכתיב קציר ארצכם משמע דבשותפות ישראל דוקא איירי אבל שותפות עם הגוי פטור דהא בגמרא הקשו אלא שדך ל"ל למעוטי שותפות נכרי ע"כ. ואם איתא דמובקצרכם וכו' ממעטינן הנכרי אכתי תקשי שדך ל"ל ואולי דמדמסמיך ליה דין קצרוה גוים וכו' שהיא פטורה והיינו מדרשא דובקוצרכם עד שתהיו אתם הקוצרים וכמ"ש הרב קרית ספר ז"ל מינה יש ללמוד דשותפות הגוי היא פטורה ודוחק:

הלכה ה

הלוקח נותן פאה וכו'. לשון משנה נותן פאה לכל וכן מצאתי בנוסח אחר כתב יד:

הלכה ו

וכן כל הקוטף מלילות וכו'. מרן ז"ל הביא דברי הר"ן ז"ל שהניח דברי רבינו בצ"ע והוא ז"ל הליץ שלא פסק רבינו כר' יוסי אלא מכח הירושלמי ותוספתא וכו' והפר"ח ז"ל כתב דמ"ש רבינו כאן הוא ענין אחר דכיון שקוטף מעט מעט הו"ל כקוצר עראי דומיא דבוצר עראי שכתב הרב קודם זה וכו' ע"כ. והאמת עד לעצמו שכן נראה מפשט דברי רבינו וכן הבין הרב קרית ספר שאחר שהביא תחלה תחילת דברי רבינו כרם שבוצר ממנו מעט מעט וכו' וסמך לו דין זה של קוטף מלילות מעט מעט וכו' ומעתה הדבר מבואר דרבינו פסק כרבנן כדמוכח בההיא דהתולש צמר רחלים בפ"י מהל' בכורים וזו נראית כוונתו אמתית במ"ש בריש פ"א דאחד הקוצר ואחד התולש וכו' דהיינו אף דלאו כי אורחיה וכרבנן דר"י ובהא פסק דפטור מכח עראי וכדמוכח ממתני' דפ"ג כפי פירושו ז"ל ואיתא נמי להדיא בתוספתא פ"א ודברי מרן ג"כ קרובים לפי' זה ולא היה צורך להפר"ח ז"ל לכתוב עליו וליתא וכו' ולעשותו כסותר דברי עצמו עיין עליו. שוב מצאתי לרש"ל בפרק ראשית הגז סי' ז' שכתב מעין מ"ש מרן ז"ל עיין עליו:

הלכה ז

הקוצר כל שדהו וכו'. כתב מרן ז"ל ירושלמי פ"ג ע"כ ויש ללמוד ג"כ מההיא דפרק ראשית הגז (חולין דף קל"ו) ישראל שלקח שדה בסוריא מגוי עד שלא הביאה שליש חייב וכו' ועיין לרבינו פ"ב הל' י"ז:

הלכה י

אין שוכרין וכו'. בירושלמי סוף פ"ב ותוספתא פ"ג לפי שאינם בקיאים בלקט ורבינו הוסיף פאה ואולי כך היתה גירסתו ויותר נראה לומר שכתב כן כדי לסמוך לו דאם קצרוה חייבת בפאה:

הלכה יא

בעל הבית וכו'. עיין מ"ש רבינו פ"א הל' ב'. ומ"ש **ועדיין לא זרע**. בשאר נוסחאות וכתב יד ועדיין לא זרה ופשוט הוא:

הלכה יג

בעה"ב שנתן פאה וכו'. כתב מרן ז"ל תוספתא פ"ב ואיתא בפ' המניח ע"כ. ולכאורה קשה דההיא דהמניח דף כ"ח אוקמוה לענין פיטורא דמעשר דוקא אבל לעולם דהבעה"ב יכול ורשאי הוא להחזיק בה דשלו הוא ומתבאר ג"כ מדברי רש"י והתוס' שם ומפשט דברי רבינו נראה דאף לענין פאה קאמר דהרי היא של עניים והכי משמע ג"כ מדכתב אח"ז וכן בעל השדה שהפריש פאה וכו' דההיא ודאי לענין פאה גופה קאמר ועוד דההיא דהמניח איירי בשלקחו העניים הפאה מצד אחר שלא מדעתו של בעה"ב שהרי הקשו בגמ' דלינקוט פזרא וליתיב ורבינו העתיק ונתן להם וכו' דמשמע מדעתו ורצונו אשר מכל זה משמע דדין זה של רבינו אינו אותו דפ' המניח דההוא לענין מעשר דוקא מפני שלקחו אותו שלא לדעתו משא"כ כשהוא לדעתו דאז ודאי שניהם פאה וזכו בה עניים וזהו דין התוספתא פ"ב שהיא כדברי רבינו. ואין להקשות דאם איתא למה השמיט רבינו אותה ברייתא דפ' המניח דיש לומר דבגמ' שם הביאו ראיה דלענין מעשר דוקא קאמר משום דלא כתיב ביה תעזוב יתירה ובהפקיר כל דהו סגי (כמ"ש רש"י שם) מהיא דהמפקיר כרמו וכו' דפטור מן המעשר אף דלא הוי אלא כל דהו ופסקו רבינו בסוף פ"ה ומעתה א"צ להזכיר דין זה של זאת הברייתא כיון דחד טעמא אית להו והפר"ח ז"ל נתקשה דלמה לא ביאר רבינו דין המעשר מפני שהבין דדין זה היינו אותו דפ' המניח ממ"ש אמנם. לענ"ד לא כן אנכי עמדי והאמת עד לעצמו:

הלכה יח

עני שנטל וכו' ואפילו מה שנטל וכו'. הך ואפילו מה שנטל לא בריר לן אי קאי אכלהו או אריש דוקא והתוס' יו"ט הבין דאכלהו קאי אמנם הפר"ח ז"ל חלק עליו דמילתא דפשיטא היא דלא שייך למקנס אלא בשזרקה על השאר אבל בנפל לו עליה ופירש טליתו עליה לא שייך למקנסיה במה שנטל כבר ורבינו לא הוצרך לבארו מרוב פשיטותו ע"כ. ומדברי הרדב"ז ז"ל סי' רכ"ו נראה שהבין דאכולם קאי כדברי התוס' יו"ט ז"ל

ולענ"ד נראה עוד דאם איתא דארישא לחודה קאי הו"ל לכתוב הך קנסא אחלוקא דזרק על השאר ושוב הו"ל לכתוב וכן אם נפל עליה וכו' דאז הוה משמע תרתי חדא דדין הקנס שייך גם בהנך ותו מדלא סדרן כסדר המשנה אתא לאשמועינן דהך אפילו מה שנטל לא שייך אלא ארישא מפני שזרקה וכו' משא"כ השתא שסדרן בשוה ולא העתיק כלשון המשנה שהפסיקה באין לו בה כלום משמע דאתא לאורויי ששלשתן דינן שוה כיון דמשום קנס נגעו בה וינתן לעניים אחרים מעתה כל היכא שלקט ושוב עשה מעשה לזכות במה שלא זכתה לו תורה הקנס שוה בכולן.

ובמ"ש מרן ז"ל דמפרש רבינו דכולה ר' מאיר היא ע"כ הפר"ח ז"ל חלק עליו אמנם הרדב"ז ז"ל שם הזכיר השני תירוצים ותירוץ מרן הביאו באחרונה ואין בידינו להכריע:

הלכה יט

מי שלקט את הפאה וכו'. נחלקו הגאונים ז"ל אם בעל השדה עצמו עני אם יכול לזכות בשביל אחר רש"י ז"ל סבירא ליה דאינו יכול דהא ליכא מגו והר"ש ז"ל הקשה עליו מהירושלמי עיין עליו ועיין מה שכתבתי בס"ד פ"ה דהלכות ערכין הל' י"ד לקושית הפר"ח שם:

הלכה כ

בעה"ב וכו' עד שיגיע לידו. כתב הפר"ח ז"ל דלאו דוקא דמוכח להדיא במציעא דף י' דבד' אמות נמי קנו וכ"כ הרב גופיה גבי מציאה פי"ז דגזילה ואבידה עכ"ל. ואחרי המחילה הראויה אגב חורפיה כתב כן שהרי שם במציעא קאמר רב פפא להדיא כי תקינו ד' אמות בעלמא בשדה דבעה"ב לא תקינו ליה רבנן וכו' וכתב שם רבינו וז"ל ואמנם זה הדין האמור בזאת ההלכה הוא במי שהוא עומד ברה"ר או בשדה חבירו וכו' לפיכך לא קנו ליה ה-ד' אמות שלו וכו' ע"כ הרי שאותו דין המציאה איירי דלא קנה בד' אמות אלא בעינן שיגיע לידו דוקא ודומיא דפאה כמ"ש שם וזו היא כוונתו כאן בסלע של המציאה ורבינו עצמו אף שפסק שם הל' ח' דד' אמות קונים לו בהל' ט' כתב במה דברים אמורים בסמטא או בצדי רה"ר או בשדה שאין לה בעלים אבל העומד ברה"ר או בתוך שדה חבירו אין ד"א קונות לו ואינו קונה שם עד שתגיע מציאה לידו ע"כ. ומעתה מ"ש כאן עד שיגיעו לידו דוקא קאמר וסלע של מציאה דומיא דהנך הוא ודבר פלא על הפר"ח ז"ל דמי הביאו לזה הרי ממקום שבא הויא תיובתא וכלפי לייא הוא:

פרק ג

הלכה א

באחת ואחת. טעות סופר ברור וצ"ל בכל אחת ואחת. ומ"ש מרן ז"ל (ה"ב) כלומר מצאו ברייתא שהולכת עם זאת הסברא נראה דטעות סופר הוא וצ"ל שחולקת עם זאת הסברא וכן הגיה התוס' יו"ט ז"ל:

הלכה ד

היה מפסיק בה וכו'. להשגת הראב"ד ז"ל מלבד מ"ש מרן ז"ל עיין עוד להרדב"ז ז"ל סימן צ"ו:

הלכה יג

שדה שזרעה בצלים וכו' הניח מקצת שדה וכו'. מהמשך לשון רבינו נראה שצ"ל ולהניח מקצת השדה ודו"ק ועיקר הדין הוא דמשנה פ"ג המחליק בצלים לשוק ופירש שם רבינו לשון חותך וכו' וכאן העתיק והיה בדעתו וכו' דאל"כ כיון שכבר לקטן ומכרן תו לא שייך בהו פאה דמה לו לעשות לכך העתיק ז"ל והיה בדעתו וכו' להורות לנו דינו ולא דמי למ"ש לעיל בהל' י"א בלח ויבש דאם היה מין אחד וכו' נותן אחת לכל דהתם בלח ויבש לחוד והכא בשוק וגורן דהו"ל כשני מינים וכמ"ש בירושלמי ודע דבנוסח אחר כתב יד מוסיף בסיום לשון רבינו שהשוק והגורן שני מינים הם ע"כ והוא מכוון למ"ש:

הלכה טז

שותפים שקצרו וכו'. כתב מרן ז"ל ירושלמי וכו' וגירסא מוטעית נזדמנה לו ז"ל אך הגירסא שלפנינו בירושלמי היא מכוונת לדברי רבינו ממש דקתני התם קצרו חצי השדה בשותפות וחלקו אינו מפריש משלו לא בתחילה ולא בסוף חזרו ונשתתפו וקצרו מפריש משלו שבסוף על של חבירו בסוף ולא משלו שבתחילה על של חבירו שבתחילה. והכי פירושו דכשחלקו לקח אחד מה שנקצר כבר שאין בו חיוב פאה כי הפאה אינה אלא בסוף והאחר לקח החצי שעדיין לא נקצר וזהו שאמר אינו מפריש משלו דהיינו אותו שלקח הקציר לא בתחלה דהיינו מה שנקצר ולא בסוף דהיינו אחר שיקצור האחר חלקו חזרו ונשתתפו וקצרו כלומר שקצרו החצי האחר מפריש משלו שבסוף על של חבירו בסוף כלומר על אותו חלק המגיע לקמה שנקצרה בסוף מזה על זה דהיינו שאותו שהגיע לחלקו בראשונה מזאת הקמה עכשיו שחזרו ונשתתפו צריך הוא להפריש עליו ועל חבירו שהרי עכשיו יש לחבירו חלק בזאת הקמה לא משלו שבתחלה וכו' כלומר אין

צריך להפריש עוד על החלק שנקצר בתחלה דכיון שכבר נפטר ע"י החלוקה תו לא מחייב בפאה כלל וכן פירש המפרש שם והוא מסכים לדברי רבינו ממש:

הלכה יז

שדה שהגיע וכו'. דברי רבינו מבוארין בירושלמי כפי גרסתינו וכביאור מהר"ש אישבולי שהביא מרן ז"ל והפר"ח פירשו ג"כ קרוב לו אלא שמ"ש שם אבל לא מן הא' על הא' לפי שהרביע הא' נקצר קודם שנתחייב חצי שדה האחרון ע"כ פירושו משום דאין כאן כילוי וכמ"ש המפרש שם ובנוסח אחר כתב יד מוסיף בסוף דין זה אבל לא מן הראשון על האחרון:

הלכה יח

המוכר מקומות וכו'. לא ידעתי למה כתב רבינו לאנשים הרבה כיון דלשון המשנה איירי בלשון יחיד ומתוך דברי הפר"ח ז"ל יש לומר מפני שהוקשה לרבינו דאמאי לוקח נותן מכל אילן ואילן ולא מאחד על הכל לכך תירץ רבינו דכוונת המשנה שמכר לאנשים הרבה וניחא נמי עם מ"ש בפירוש המשנה דקלחי אילן הם שרשי צמחים ואינן אילן ע"כ. ולמ"ש רבינו

שכיון שהתחיל לקצור וכו' קשה קצת דלעיל פ"ב הל' ה' פסק דאם קצר חצי השדה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל וצ"ל דהכא היינו טעמא מפני ששייר:

הלכה יט

שדה אילן וכו'. מפשט דברי רבינו נראה שאין שיעור לגובה הגדר אלא הכל תלוי בהבדלת האילנות דהיינו שהבדים והפארות לא יהיו מעורבים למעלה וקשה קצת דבתורת כהנים פרשת קדושים קתני הכל מפסיקים לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר שהוא גבוה י' טפחים וכו' משמע דאף שאין הבדים והפארות מעורבים מ"מ בעינן שהגדר יהיה גבוה י' טפחים והפר"ח ז"ל כתב שזו היא כוונת רבינו שכתב גדר גבוה וכו' דהיינו שיהיה בו י' טפחים ואין זה במשמעות דברי רבינו אם לא שנאמר דסתם אילן גבוה י' טפחים ויותר וכדי שלא יתערבו הענפים ממילא דהגדר מצד עצמו יהיה י' טפחים או יותר:

הלכה כא

החרובין וכו'. פשטן של דברי רבינו שלא יהיה דבר מפסיק בין זה לזה וכן כתב בפי' המשנה שלא יהיה בין אילן לאילן שום סתר שיסתיר ביניהן וכו' אמנם הר"ש והרע"ב ז"ל פירשו דאע"פ שיש כותל מפסיק וכו' ע"כ ומ"מ יש ליישב:

פרק ד

הלכה א

איזהו לקט וכו'. פ"ד תנן ראש היד וראש המגל ר' ישמעאל אומר לעניים ר' עקיבא אומר לבעה"ב ופירש שם רבינו ומה שיפול מקצה היד ומקצה המגל והוא מה שיפול מן הקצוות ולא יפול עליו לא לשון תוך ולא לשון אחור והוא מחלוקת ר"י ור"ע והלכה כר"ע ע"כ ובחיבורו השמיטו וכבר תמה עליו הפר"ח ז"ל ולא תירץ כלום. ולענ"ד יתורץ זה עם דקדוק אחר שיש בדברי רבינו שלא העתיק כלשון המשנה והפסוק והוא שיהיה הנופל וכו' אלא נראה שנתכוון דדוקא מה שנופל מתוך היד או מתוך המגל הוא דהוי של עניים הא באופן אחר לעולם הוא של בעל הבית ומ"ש אח"ז והנופל מאחר המגל וכו' לא בא אלא לאשמועינן רבותא דאפי' שבולת אחת אינה לקט. שוב זכיתי ומצאתי כדברי בהרדב"ז שנדפס מחדש סי' צ"ב והוסיף ז"ל ביאור נכון בדברי רבינו קחנו משם:

הלכה ד

שהרי היא כנופלת וכו'. זה הלשון מגומגם מאד וכבר עמדו ראשונים נשמתם עדן עליו והרלנ"ח סי' כ"ד הביא שני הפירושים שהזכיר מרן ז"ל והפירוש השני נראה יותר. ומ"ש **והשבולים שבקש וכו'** תוספתא סוף פרק שני השבולין שבקשין ושבשדות הרי אלו של בעה"ב אמר ר"ע בזה נהגו בעלי בתים עין יפה ע"כ ורבינו העתיק עיקר הדין:

הלכה ח

אם הזיקו מרובה על הפסד הלקט מותר לרבוץ. ומילתא דפשיטא שיש לשום הפסד עניים כמ"ש בהל' ה' וליתנו להם דמהיכא תיתי שיפסידו העניים ומכ"ש שהזהיר הכתוב עליהם אפילו בספק דאף דספק ממונא לקולא בהא אזלינן לחומרא וכמ"ש רבינו בהל' ו' והפר"ח ז"ל נתקשה בזה דלמה השמיטו רבינו והניחו בצ"ע ולענ"ד מבואר הרבה מכ"ש שכבר הזכיר הדרשא דתעזוב הנח לפניהם משלך ומכ"ש שאין להפסידן בידים:

הלכה יא

ויש לפועל וכו'. היינו כרבי יוסי דס"ל דבין כך ובין כך ילקט בנו ואשתו אחריו כדאיתא בב"מ דף י"ב ומדקדוק דברי רבינו שכתב בניו בלשון רבים מורה קצת דטעם ר"י ממ"ש בגמ' דעניים גופייהו ניחא להו כי היכי דכי אגרו להו נילקוט בנייהו בתרייהו ועיין בס' בתי כהונה ז"ל שהאריך בזה ובמקומו נעמוד אי"ה:

הלכה יז

איזו היא עוללת וכו' יש לה כתף ואין לה נטף. בנוסח אחר כתב יד מוסיף נטף ואין לה כתף וכן הגיה מרן ז"ל והוא פשוט וכ"כ הרב קרית ספר ז"ל. ומ"ש **ואם ספק לעניים** היינו כמ"ש בהל' ו' מדכתיב תעזוב יתירה:

הלכה יט

ואין בעה"ב וכו'. מרן ז"ל ציין משנה דפ"ז ואין שם אלא דין גרגיר יחידי וכו' גם בתוספתא וירושלמי לא מצאתיו ואולי דלמדו מדין הפאה שכתב רבינו פ"ב הל' ט"ו וט"ז וכ"כ הפר"ח ז"ל ודין גרגיר יחידי היינו אשכול שכל הגרגירים מקובצים בשרביט עצמו וכמ"ש הרע"ב והדבר מוכרח מצד עצמו:

הלכה כה

כותי שמכר וכו'. כתב מרן ז"ל תוספתא דפאה סוף פ"ג ומסיים בה וישראל שמכר כרמו לכותי לבצור פטור מן העוללות ואיני יודע למה השמיטו רבינו ואפשר שהטעם משום דממילא משמע שאחר מי שהיה בידו הכרם אזלינן ע"כ והפר"ח ז"ל כתב שיפה עשה שהשמיטו דזאת התוספתא צריך לאוקומא בשלא נודעו בה העוללות ורבינו לא הוצרך לבארו דמדין מקדיש נלמד ע"כ ודבר זה לא נעלם מעיני כבוד מרן ז"ל דודאי הגמור דבשלא נודעו בו העוללות איירי תדע שהרי כתב דממילא משמע שאחר מי שהיה הכרם בידו אזלינן ואי אחר שנודעו העוללות קאמר אין הדין כן כיון שכבר חל החיוב א"א להפקיעו בכדי אלא ודאי דקודם שנודעו קאמר והרי סמוך ונראה הזכיר רבינו דין המקדיש בביאור ודבר פשוט הוא:

ישראל וכותי וכו'. כתב מרן ז"ל בפ' ראשית הגז שדך וכו' וכתב עליו הפר"ח ז"ל דליתא שהרי תוספתא בסוף פ"ג היא וההיא דראשית הגז לענין קמה היא וכו' ע"כ והנני מוסיף להפליא על מרן ז"ל שהוא עצמו הזכיר זאת התוספתא בדבור הקודם בפסקא זו עצמה בכותי שמכר כרמו לישראל וכו' והיא סמוך ונראה דאין השכל מקבלו בשום פנים אשר על כן מוטב שנדחוק עצמנו קצת ונאמר שכשכתב מרן מתחלה כותי שמכר כרמו וכו' תוספתא דפאה נתכוון גם לדין זה וכאן לא נחית אלא לתת טעם לעיקר הדין:

הלכה כו

בן לוי וכו'. ירושלמי פ"ז כדברי רבינו ואף שבתוספתא קתני סתמא דאינו חושש שמא של עניים הם רבינו מפרשה בנקרצת עם האשכול כדי לזווגה עם הירושלמי ולא נימא דפליגי אהדדי והכוונה כמ"ש מרן ז"ל דה"ק אינו חושש לגזור נקרצות עם האשכול אטו אינן נקרצות ע"כ. והפרי חדש ז"ל כתב בזה דברים קשים ואשר לא כן נגד רבינו ומרן ז"ל

ועיקר ראייתו משום דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן והביא ראיה ממ"ש מרן ז"ל בשלחנו הטהור יו"ד סי' ס"א דישראל ששלח לחבירו בשר והמתנות בו שמותר לאכלן וטעמא דמילתא משום דכיון דמצינן למתלי שקנאם מכהן תלינן ולא מחזקינן אינשי ברשיעי ע"כ. ואחרי המחילה אין זה כדאי דהתם תלינן להקל בהכי מפני שהמתנות הן בעין וניכרים להדיא במקומן ובכל דהו תלינן להקל משא"כ הכא כיון שאינן ניכרין להדיא שהרי האשכולות מעורבין אין להחזיק הבעלים ברשיעי דאפשר דלאו אדעתיה ובעת שהפריש המעשר נתחלפו לו אלו העוללות וכבר ידוע דספק מתנות עניים לעניים כמ"ש רבינו לעיל הל' ו' מכ"ש דדין זה לא נחית אלא לאשמועינן דנותן העוללות לעניים בלא הפרשת תרומת מעשר דמתנות עניים לא מחייבי במידי וכמ"ש הרב קרית ספר ז"ל ונמצאו דברי רבינו ומרן ז"ל מכוונים ע"פ האמת והצדק:

הלכה כז

מי שהיו לו וכו'. טעם כל הני משום דכתיב בהו בצירה וכרם רבעי ג"כ דהיינו שלא עברה שנה רביעית כתיב בה בצירה ולא הויא בבציר מה' גפנים וכ"כ הרב קרית ספר ז"ל ודברי הירושלמי הם ברורים כדברי רבינו וכמ"ש מרן ז"ל בשם מהר"י קורקוס ז"ל:

פרק ה

הלכה א

העומר ששכחוהו וכו'. בירושלמי מבואר כדברי רבינו וגירסתו כדברי מרן ז"ל ואף שהפר"ח כתב עליו דברים אשר לא כן וגם לא נתחוורו לו דברי רבינו מי שישכיל הדברים על אמתותן יראה דדברי רבינו מחוורין כשלמה חדשה ודברי מרן שרירין וקיימין:

הלכה ג

אפילו אם נטלו וכו'. וכן העתיק מרן אמנם הלשון מצד עצמו אין לו מובן ולענ"ד נראה הדבר פשוט שטעות סופר הוא בין בדברי רבינו בין בלשון מרן ז"ל והסופרים הוא שטעו וצ"ל אבל אם נטלו וכו' וכמו שביאר מרן ז"ל וכן מצאתי בהרב קרית ספר וכן הביא לשון רבינו התוס' יו"ט ז"ל שוב ראיתי להמל"מ שהביא דברי הרב שדה יהושע ז"ל שרצה להסביר הלשון כמות שהוא בדוחק גדול עיין עליו ומסקנת המל"מ ז"ל להגיה זה האפילו ולכתוב במקומו אבל וכן מצאתי אני הצעיר הגירסא ג"כ להרב מגדל עוז ז"ל (בפ"י) [בכ"י] והוא דבר פשוט מאד. ומ"ש בספרי רבינו

סמוך לנפה וכן בדברי מרן ז"ל טעות סופר הניכר הוא וצ"ל לגפה והוא גדר של אבנים כמ"ש (ה"המ) [הכ"מ] ז"ל:

הלכה ה

אבל אם פזר וכו'. והוא מ"ש בפ' עגלה ערופה דבעי רבי ירמיה צפו עומרים לתוך שדהו מהו אלא דרבינו העתיק לשון פזור מפני שלשון צפו שייך כשמוליך הרוח העומרים למקום רחוק כגון לשדה חבירו אבל כשמוליכן ממקום למקום באותו שדה עצמו שייך טפי לשון פזור מלשון עף אלא שראיתי להפר"ח ז"ל שהקשה על רבינו שהשמיט בעיא זו וכו' ולא ידעתי מהו שהרי זו היא הבעיא עצמה כאמור ובין שנאמר שנפשטה בעיין בין אם נאמר שלא נפשטה הרי קי"ל דספק לקט לקט ואית לן למיזל לחומרא לגבי עניים מדכתיב תעזוב הנח לפניהם משלך כמ"ש רבינו פ"ד הל' ו':

הלכה ז

שני עומרין וכו'. לשון התוספתא שדה שעומריה מעורבין וכו' וטעות סופר הוא בדברי רבינו וצ"ל שדה שעומריה וכו' וכן היא הגירסא בדפוס מגדל עוז וכתב יד ובהרב קרית ספר וכן הגיה הפר"ח ז"ל:

הלכה ח

הלוף וכו'. דברי הרא"ש שהביא מרן ז"ל נראין היפך לישנא דמתני' והירושלמי עיין להר"ש והרע"ב ז"ל וכבר נתעורר בזה התוס' יו"ט והפר"ח ז"ל:

הלכה ט

תבואה [שקצרה] עד שלא נגמרה. לשון המשנה תבואה שניתנה לשחת או לאלומה והרע"ב ז"ל פירש לאלומה לקצור כדי לאסור בה עומרים אחרים וכ"כ הר"ש ז"ל אמנם רבינו שם פירש כמ"ש בחיבורו:

הלכה י

שנאמר וכו'. לשון המשנה מסיים בה זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה ושאינו בבל תשוב אינו שכחה והפר"ח ז"ל הגיה כן בדברי רבינו אף שלא מצאתי הגהה זו בשום גירסא בדברי רבינו לבד הגיהו בכתב יד מראש השורה שנמחק:

הלכה יא

שנים שהתחילו וכו'. ארבע פירושים נאמרו בפי' משנה זו עיין להתוס' יו"ט וכבר הסכים הפר"ח ז"ל ששיטת רבינו היא המחוורת ואין להאריך:

הלכה יב

הקוצר ואלם וכו'. במשנה קתני הקוצר לכובעות ולכומסאות לחררה ולעומרים ופירושים שונים נאמרו בה ורבינו קצר בדבריו משום שהכל תלוי במקום שהוא גמר מלאכה דומיא דקציר דאז הוי שכחה. אך מ"ש בספרי רבינו

וכשיפנה ממקום שהוא גמר מלאכה לגורן אין לו שכחה נראה דטענת סופר הוא וצ"ל יש לו שכחה שהרי אחר כך כתב בהיפך והפר"ח ז"ל הגיה למקום שאינו גמר מלאכה עיין עליו:

הלכה יח

העומר שיש בו סאתים וכו'. הנה ראיתי להמל"מ ז"ל והפר"ח ז"ל שתמהו על רבינו למה השמיט הדין המוזכר בב"ב דף (ע"ג) [ע"ב] אמר רב הונא עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו תורת עומר עליו דשני עומרים שכחה שנים והוא אינם שכחה תורת גדיש עליו דתנן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה ע"כ והו"ל לפסוק דין זה לעיל הל' י"ד וכו' והוא דיוק נכון ואמיתי. ומאי דאפשר על צד הדוחק דרבינו כתב כאן דרשא דושכחת ולא גדיש ולפי דרשא שהובאה בירושלמי אמתני' לבית הלל אם אחד מהן הוא של סאתים אין משלים השורה של ג' וכמ"ש הר"ש שם והוי דלא כרב הונא במקום ב"ה וכיון דאנן קי"ל ספק מתנות עניים לעניים לא רצה להקל בדבר ולכך השמיטו ודו"ק. ומ"ש בספרי רבינו

אע"פ שיש בשניהם סאתים בנוסח אחר כתב יד מוסיף הואיל ואין בכל אחד מהם סאתים:

הלכה כג

זית הנטועה. בנוסח אחר כתב יד הנטופה. ומ"ש בספרי רבינו

או הבשני צ"ל הבישני כלשון המשנה וכן העתיק ז"ל שם ועיין למהראנ"ח ז"ל בדרשותיו ריש פרשת מסעי דף ע"ה שנתן טעם לשבח לסדור החלוקות ששנה רבינו מלשון המשנה:

הלכה כו

איזהו שכחה בעומרין. לשון המשנה איזהו שכחה בעריס וכן הוא בנוסח אחר כתב יד ומוכרח שהוא טעות סופר בגירסתינו ועל מ"ש רבינו

בכרם וכו' היינו הרוגליות שכתוב במשנה וכ"כ רבינו שם. ומ"ש

מן הגפן ומן הגפנים כתב מרן ז"ל דטעות סופר הוא כלומר מ"ש ומן הגפנים שהרי אין כן לשון המשנה ושוב כתב לקיים הגירסא מפני שאינו ניכר השכחה עד שיבצור גפן אחר וכו' ע"כ והפר"ח ז"ל כתב משום דקי"ל דשני גפנים הוי שכחה וכשעבר מהם ושכח אותם הוי שכחה וכו' ע"כ ואף דרבינו כתב בלשון יחיד שהרי כתב וישכח אותה ולפי דברי הפר"ח היה לו לכתוב אותם כיון דקאי אשני גפנים צ"ל דאשכחה קאי לפירושו ז"ל:

הלכה כז

המפקיר את כרמו וכו'. הפר"ח ז"ל הקשה דלמה לא ביאר דמדרבנן מיהא חייב במעשרות כעולא דס"ל הכי ופסקו פ"ב דהל' נדרים ע"כ ואי משום הא בקל היינו יכולים לתרץ דסמך וכו' אך עדיין הוא מגומגם עיין מ"ש שם הל' י"ז ועיין עוד בהל' תרומות [פ"ב] הל' י"א:

פרק ו

הלכה ב

אחד מן החמשים. כן הוא לשון המשנה לבינוניים ואסמכוה אקרא וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים כל מה שאתה אוחז יהיה כזה ועיין להתוס' יו"ט ז"ל:

הלכה ה

ובעמון ומואב מעשר ראשון ומעשר עני. אף דמתניתין לא תני ר' טרפון אלא מעשר עני רבינו מפרש דממילא משמע מעשר ראשון אך קשה דא"כ למה בהלכה למשה מסיני שכתב אח"ז לא הזכיר אלא מעשר עני דהא חדא מתני' היא ויש לישב ובעקר דברי רבינו כבר ידוע מ"ש מרן ז"ל דהל"מ שכתב רבינו לאו דוקא אלא כהלכה למשה מסיני ובספר ידי אליהו ז"ל חלק עליו דמשמעות דברי רבינו דדוקא קאמר ונסתייע ממ"ש התוס' יו"ט ז"ל ורבינו בהקדמתו לסדר זרעים עיין עליו אף שדקדוק התוס' יו"ט אינו שהרי רבינו עצמו כתב כן בריש הלכות תרומות ובס' צרור החיים ז"ל קיים דברי מרן וחלק על הרב ידי אליהו ז"ל אף שדבריו נראין יותר והקרוב אלי דרבינו העתיק לשון המשנה ומשמעות התוספתא כמ"ש הר"ש ז"ל ומה שנפרש בדבריהם נפרש בדבריו וממה שכתב רבינו בהקדמתו לסדר זרעים לענ"ד אין ללמוד שיהיה הל"מ דוקא שהרי מנה שם האשה חוגרת בסינר וכו' וכן ההיא דסוף פרק הזהב דקתני באמת ביין התירו לערב קשה ברך וכו' ופסקו רבינו פי"ח דהלכות מכירה לא מסתבר כלל שזה הל"מ שהוא מן התורה גמור ואין זה פלא שהרי אמרו בירושלמי פ"ק דפאה כל דבר שבית דין נותנים נפשם עליו מתקיים כמו שנאמר למשה מסיני אך בזאת דעמון ומואב שכתבו רבינו להדיא יש לצדד ודו"ק. אך ממ"ש פ"א דתרומות הל' ו' ופרק ד' דשמיטה ויובל הל' כ"ז משמע דאינו אלא מדבריהם עיי"ש:

הלכה ז

בעל השדה וכו' שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו. וכן הוא לשון הירושלמי פ"ח ופסוק זה נאמר במעשר עני המתחלק בבית ולקמן הל' י"ב יתבאר בע"ה:

הלכה ח

כמה כדי שבעו וכו' מן הכוסמין לא יפחות מקב. צריך להגיה מקב וחצי כלשון המשנה והברייתא בערובין דף כ"ט וכן הוא נוסח אחר כתב יד. ומ"ש **מן החרובין שלשה קבין** בכ"י נמחק ונ"ל שיש להגיהו שהרי איתיה בירושלמי ומ"ש **אתרוג אחד** בנ"א כ"י מן התפוחין ואתרוג אחד וראיתי להפר"ח ז"ל שתמה על רבינו שהשמיט עוכלא תבלין השנוי בברייתא וגם על התוס' בנדה דף נ' שכתבו לחד שנויא דתבלין פטירי מן המעשר וצ"ע ע"כ והיה יכול לתמוה על התוס' ממשנה ערוכה פ"י דתרומות ופסקה רבינו פט"ו הל' ה' ביצה שנתבלה בתבלין של תרומה אפילו חלמון שלה אסורה ע"כ. ולענ"ד אין כאן קושיא לפי מ"ש התוספות בסוף אותו דיבור עצמו שהקשו מדאמרינן התם נמנו וגמרו דאין הפלפלין מטמאין טומאת אוכלין ובפ' בכל מערבין אמר זרע גרגיר למאי חזי שכן ראשונים שלא היה להם פלפלין היו שוחקין אותם ומטבלין בו וכ"ש דפלפלין מתעשרין מהאי טעמא ותירצו דיש לחלק בין פלפלין לזרע גרגיר ע"כ וכן כתבו ז"ל שם דף כ"ח ופרק יום הכיפורים דף פ"א נרגשו מהך ברייתא גופא דקתני (עקלא) [עוכלא] תבלין ותירצו דיש מיני תבלין הרבה דהנהו דלטעמא עבידי מעיקרא פטורין מן המעשר וכו' ויש מהם דחזו לאכילה בעינייהו וכו' ולפעמים שמתבלין בהן הקדירה ואינהו חייבין במעשר ובהנהו הוא דמיירי בערובין דקתני (עקלא) [עוכלא] תבלין וכו' עיי"ש והוא מכוון למ"ש פרק בא סימן שעליהן הקשה הפר"ח ז"ל והרי נתבאר שאין כאן קושיא אלא שלא ידעתי למה לא הזכירו התוס' מתני' דתרומה הנ"ל ואיך שיהיה גם לדעת רבינו ז"ל שכיון שעל כרחך לאו בכל מיני תבלין איירי דהא נמנו וגמרו קתני התם לא רצה להזכירה כשם שלא הוזכר השיעור בכמה מיני פירות ודברים אחרים מכ"ש שכבר ביאר דכדי שביעה היינו מזון שתי סעודות ועיין לרבינו פט"ו הל' י"ב ופ"ב הל' ה' ועוד הזכרתי תירוץ אחר בס"ד בחבורי פ"א דהלכות ערובין הל' י"א והמעיין יבחר:

הלכה יב

במה דברים אמורים וכו'. הלשון מגומגם מדכתב שאינו נותן אלא וכו' משמע שבא לומר שאם רצה להוסיף על השיעור הנ"ל אינו רשאי משא"כ בבית וכו' וכשבא לכתוב דין הבית כתב דאפילו בכזית סגי וצ"ל דכוונתו שלא הקפידה תורה על כדי שבעו דוקא אלא בגורן וכגון שיש שם הרבה עניים שאינו רשאי להוסיף לזה ולמעט לאחר ולכך קבעו חכמים ז"ל שיעור כדי שביעה דהיינו מזון שתי סעודות משא"כ בבית דאין שם שום קפידה בין רב למעט ואפילו כזית וכו'. אכן יש לעמוד בזה דזה החילוק דבית

לשדה שהובא בתוספתא פ"ד אין שם שום ראיה. אכן מצינו בגמ' דידן פ' אלו נדרים (נדרים דף פ"ד) רבא אמר כאן במעשר עני המתחלק בתוך הבית דכתיב ביה נתינה ונתת ללוי וכו' כאן במעשר עני המתחלק בגורן דכתיב ביה והנחת בשעריך ע"כ ושני פסוקים אלו אחד בפרשת ראה מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך וכו' והנחת בשעריך ובא הלוי וכו' ואכלו ושבעו ובפרשת כי תבא כי תכלה לעשר וכו' ונתת ללוי וכו' ואכלו בשעריך ושבעו נמצא דקרא דכי תבא דכתיב ביה נתינה במתחלק בבית הוא ואין בו שיעור וכיון שכן איך הזכיר רבינו פסוק דואכלו בשעריך ושבעו במתחלק בגורן הרי פסוק זה במתחלק בבית איירי דכתיב ביה נתינה. הן אמת דגם בירושלמי הוכיחו כדי שביעה מפסוק זה וקשה דהו"ל להביא מקרא דואכלו ושבעו דכתיב בפרשת ראה דאיירי בגורן וכבר נתעורר בקושיא זו המל"מ ז"ל וכתב דבעל כרחך צ"ל דסיפא דקרא לא קאי ארישא אלא אגורן והאריך בזה עיין עליו. ועם כל זה הלחץ אכתי קשיא לי דלמאי אצטריכו הני קראי ותו דבמדרש ילקוט הביאו הדרשא דמכאן שאין פוחתים לעני וכו' דהיינו כדי שביעה משני הפסוקים הנ"ל בשוה והדבר קשה טובא דלמאי אצטריכו תרווייהו וגם דברי רבינו קשים להלום שהביא כאן פסוק דואכלו בשעריך ושבעו להוכיח דבשדה אינו מוציא לוקח והרי הכתוב צוח בשעריך ואיך הוא הוכחה זו עד שיש מי שרצה להגיה דצ"ל ואכלו ושבעו וגם הגהה זו לא יתכן ממ"ש בהל' ז' והוא מירושלמי:

הלכה יג

באו איש ואשה לבית וכו'. יבמות דף ק' במקום שחולקין מעשר עני נותנין לאשה תחילה מאי טעמא משום זילותא ופירש"י במ"ע המתחלק בבית בעיר ואין כאן משום יחוד דשכיחי אינשי נותנין לאשה תחילה משום דזילא בה מילתא למיקם מ"ע שאין מתחלק בגורן אלא בתוך הבית וכו' ע"כ והתוס' כתבו שם דתרי מ"ע איכא חד מתחלק בבית וחד בגורן והביאו הספרי דבזמן החורף מחלקו בבית ובזמן החמה בגורן שהיה הפקר ולא היה בו דין חלוקה ע"כ ואין להקשות מהמשנה דפאה דאין פוחתין לעני וכו' וכן מברייתא דר' שמעון בן אלעזר בערובין דמשמע דגם בגורן מחלקין די"ל דאף דהיה הפקר מ"מ כי היכי דלא ליתי לאינצויי היה מחלק להם הבעה"ב כדי שביעה דהיינו מזון ב' סעודות לכל אחד אלא דלפי' התוס' נראה שדין האשה שייך גם בגורן ולפירוש רש"י דוקא בבית אך לפי האמת אינו כן דבגורן אין מחלקין לאשה כלל כדקתני בברייתא דלעיל מינה מפני גרושה או משום יחוד ואף שלא ביאר רבינו דין זה של הספרי שהזכירו התוס' וגם הרא"ש והר"ן בנדרים מ"מ מכלל דבריו הוא נשמע שהרי כתב בהל' י' ומעשר

עני המתחלק בגורן וכו' דמשמע שיש מעשר עני המתחלק בבית ויש שהוא מתחלק בגורן דהיינו לפי השתנות הזמנים כדברי ספרי:

הלכה טו

המקבל שדה וכו'. וכ"ש האריס שהרי יש לו חלק בגוף השדה והרי הוא כבעה"ב וכמ"ש רבינו פ"ד הל' י"א ומינה שמ"ש שם ואפילו שכרו וכו' היינו בכל השדה דומיא דאריס וכו' והפר"ח ז"ל תמה על דברי רבינו ואין כאן תמיהה עיין עליו כי הוא פשוט:

הלכה טז

והלוקח אסור [**בהן**] **אע"פ שעדין לא נתן דמים**. לא ידעתי מה בא לאשמועינן דכיון שקנאו בשטר או בחזקה הרי היא שלו לגמרי וגם לא מצאתי מהיכא הוציא זה ואולי דכוונתו דאפי' שהוא עני שלא קנה אלא בהקפה וכן אם לוה מאחרים מפני שהוא עני ואין לו כמ"ש בירושלמי ספ"ק עני מצוי הוא ללוות:

פרק ז

הלכה א

מצות עשה וכו'. מה שאין מברכין על מצוה זו כתב הרשב"א סימן י"ח דהטעם משום דתלוי ביד אחרים דאפשר שהעני לא ירצה לקבל וכו' ע"כ וקשה לי דמאי שנא מברכת ארוסין:

הלכה ה

וכמה עד חמשית וכו'. בירושלמי ביארו דבשנה ראשונה חמשית מן הקרן ומכאן ואילך מן הריוח וכן פסק הטור יו"ד סי' רמ"ט ורבינו לא ביארו אפשר משום דמילתא דפשיטא היא כמ"ש שם דאל"כ בה' שנים יתן כל מה שיש לו וזה לא יתכן:

הלכה ז

מפרנסין ומכסין עניי כותים עם עניי ישראל. כן הוא לשון הברייתא פרק הניזקין והוה משמע דדוקא כשיש עניי ישראל דאז מפרנסין עמהם גם עניי כותים אמנם הר"ן ז"ל דקדק מהתוספתא וירושלמי דלאו דוקא הביאו הרב ידי אליהו ז"ל אמנם לא זכר שגם רבינו כתבו בפי"ד מהלכות אבל הל' י"ב קוברין מתי כותים ומנחמין אבליהם ומבקרין חוליהם מפני דרכי שלום. גם בסוף פ"י דהל' מלכים כתב רבינו צוו חכמים לבקר חוליהם ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל וכו' ושם הביא מרן דברי הר"ן ז"ל וכן משמע מדקדוק לשון רבינו שם והט"ז ז"ל יו"ד סי' קנ"א ס"ק ט' נתן טעם נכון לדברי הר"ן ז"ל

עיי"ש. ואני הצעיר כתבתי בפ"י דהלכות ע"ז הל' ה' דרבינו השמיט הא דמבקרין וקוברין ולא נזכרתי שרבינו הביאו בהל' מלכים והלכות אבל עיי"ש:

הלכה י

בי"ד כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות. וכ"כ הטור יו"ד סי' (ר"ן) [רמ"ח] ובנוסח אחר כתב יד אין שם מכת מרדות והכי מסתברא דהא צריך להכותו עד שיתן:

הלכה יד

ואם היו רבים וכו' נותנים וכו'. פירש"י שנותנין ליד הגבאי מפני החשד שלא יאמרו שפוסקין ואינם נותנים וכשבאים דהיינו כשחוזרין לעירם חוזרים ולוקחים אותם מיד הגבאי לפרנס עניי עירם ומסתברא דהיינו דוקא שלא שהו בעיר ההיא ששה חדשים ובמ"ש רבינו פ"ט הל' י"ב יותר נראה דבעינן י"ב חודש דוקא וכו':

פרק ח

הלכה ד

אחד האומר וכו'. בערכין דף ו' מדברי התוס' נראה דהגבאי הוא דאסור לשנות אבל בני העיר מותרים לשנות לדבר מצוה דוקא אמנם ר"ת פרק השותפים (בבא בתרא דף ח') ד"ה לשנותו וכו' ס"ל דבני העיר רשאין לשנות אף לדבר הרשות דהיינו לצרכי העיר כגון לשומרי העיר או לחומה והוא הדין דחבר עיר דינו כמו בני העיר כמ"ש שם דר"ת היה עושה כן לפי שעל דעת בני העיר נותנים אותה וכן נראה שהיא דעת רבינו ממ"ש לקמן (פ"ח) [פ"ט] הל' ז' שסתם וכתב לכל מה שירצו מצרכי צבור וכו' ואם היה במדינה חכם גדול וכו':

הלכה ו

מי שהתנדב מנורה וכו'. שם אלא דקשה קצת ממ"ש רבינו פי"א דהל' תפלה הל' ט"ו דאין משנין אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה וכלי בית הכנסת כבית הכנסת וכיון שכן איך התיר כאן גם אפי' לדבר הרשות בנשתקע וכו' וי"ל עם מ"ש המרדכי בשם מהר"ם הביאו הרב ש"ך יו"ד סי' רנ"ט ס"ק י"א דיש לחלק בין תשמישי קדושה לתשמישי מצוה עיי"ש ומרן ז"ל כתב שם דכלי בית הכנסת היינו הבימה והלוחות שכותבים עליהם להתלמד וק"ל:

הלכה ח

כותי שהתנדב וכו'. שם רמו מתניתא אהדדי דבחדא קתני גוי שהתנדב לבדק הבית מקבלין ממנו ובחדא קתני אין מקבלין ומתרץ רבי אילא אמר ר' יוחנן הא בתחילה הא

בסוף ופירש"י בתחילה תחילת הבנין אין מקבלין דשמא לרפיון ידים מתכוונים לבסוף לחזק את בדקו אין לומר רפיון ידים ע"כ ורבינו מפרשה בלכתחילה ודיעבד נראה דהכריחו דכיון דקתני לבדק הבית משמע שכבר נבנה ואינו חסר אלא לחזק בדקיו וכ"כ הרש"א ז"ל וגם נראה שהיה גורס הא לכתחילה כגירסת התוס' אלא דאכתי קשה ממ"ש שם מתיב רב יוסף ואיגרת אל אסף שומר הפרדס אשר למלך [וכו'] אמר ליה אביי שאני מלכותא דלא הדרא ולפי' רבינו דבדיעבד קאמר מה ענין הדרא לזה ואפשר לומר דגם לדעת רבינו דהך תירוצא דהא לכתחילה הא בסוף בתר תירוצא דהכא גריר מדקתני לעיל סמוך ליה משום רפיון ולכך לכתחילה אסור וכיון שכן מתרץ שגם דבמלך אין לחוש לרפיון ומה שלא ביאר רבינו כאן דין המלך דאפילו לכתחילה מקבלין נראה משום דהוי מילתא דפשיטה:

הלכה ט

אסור לישראל ליטול צדקה מן הכותים בפרהסיא. משמע דבצנעא שרי להדיא אך לא ידעתי אמאי לא ניחוש לביבש קצירה שאמרו ב"ב דף י' ומכח זה לא התירו במלך ושר אלא משום שלום מלכות כמ"ש רבינו כאן ואולי דאין האיסור אלא בהרבה עניים דאז הו"ל פרהסיא אבל ליחיד דלא נפיש זכותיה לא חשו ז"ל:

ומלך או שר וכו'. ב"ב דף י' איפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא וכו' אלא דבפ"י דהלכות מלכים הל' י' כתב רבינו אבל הכותי שנתן צדקה מקבלים ממנו ונותנים אותה לעניי כותים ע"כ דלפי מ"ש כאן דמשום שלום מלכות דוקא הוא דשרי איך התיר שם לסתם כותי גם מרן שם תמה על רבינו ז"ל שסתם דבריו והרב לח"מ וה"ר שלמה אלגאזי בס' רצוף אהבה בסימן רנ"ט והמל"מ ז"ל תמהו על מרן ז"ל דהרי רבינו ביארו כאן. ולענ"ד נראה דמשום הא לא איריא דאף שכאן ביארו מ"מ עדיין הסתירה עומדת כאמור והגם דמרן סתם תמיהתו מ"מ אין לתפוס עליו ששכח מ"ש רבינו כאן דאפשר דכונתו דלמה התיר שם לסתם כותי כיון דמהגמ' מוכח דמשום שלום מלכות דוקא הוא דשרי ומאי נפק"מ אם ביארו כאן סוף כל סוף שם לא היה לו להתיר סתם והרב לח"מ ז"ל כתב שם דרבינו סמך למ"ש כאן שהוא מקומו ע"כ. וקצת קשה דבאותו דין משמע דבסתם כותים קאמר שהרי חילק שם בין סתם בן נח שמקיים ז' מצוות והוא גר תושב כמ"ש שם פ"ח הל' י' לסתם כותים שאין מקיימין אותם ואיך נאמר דבמלך או שר דוקא הוא דקאמר אשר ע"כ היה נראה להניח דברי רבינו כפשטן וס"ל דמפני דרכי שלום מקבלין מכל הכותים דומיא דפרנסת ענייהם וכו' כמ"ש שם בסוף הפרק. ומה שנתן טעם כאן למלך או שר עדיפא מינה קאמר דהרי אית בה תרתי ונקט זה הטעם מפני שדרכו להעתיק דברי

הגמ' ועוד הוסיף כאן תיבת בסתר דודאי משום שלום מלכות היא והמדקדק בדבריו שם בסוף הפרק יראה דקרוב הדבר בכוונתו ז"ל אלא דאותה צדקה תנתן לכותים משום ביבוש קצירה כמ"ש בגמרא:

הלכה יא

אנשי העיר שגבו וכו'. מרן ז"ל הביא גירסת הגמרא כגירסתינו גבו זוזי ומחתי מאי אמר ליה דילמא מתרמי להו פדיון שבויים אמנם לפי לשון רבינו שכתב ובא להם מצוה נראה שכך היה גירסתו ועיין להרב ב"ח:

הלכה יז

וישראל לחלל וכו'. אלו החלוקות לא נשנו במשנה אלא שרבינו בפירוש המשנה הזכירם לפי מעלתם ונמשך גם בחיבורו:

פרק ט

הלכה ב

ונותנים לכל עני. לאו דוקא לכלם אחר שנתנו כבר מן הקופה וכבר ביאר בהל' י"ג דמי שיש לו אסור ליטול ואפשר ג"כ דדוקא קאמר ע"פ מ"ש בהל' ו' דתמחוי לעניי עולם וקופה לעניי אותה העיר:

הלכה ז

רשאים בני העיר וכו'. עיין בדברי רבינו פ"ח הל' ד' ומ"ש שם ועיין עוד להכנסת הגדולה יו"ד סי' רנ"ו:

הלכה י

מנה ופרעו בשוק. בנוסח אחר כתב יד נמחקו אלו הג' תיבות:

הלכה יג

מי שיש לו מזון (שלש) [שתי] סעודות. מסתברא (דג"ס) [דב' סעודות] שלמות בעינן שאם אינן שלמות שרי ליה ליטול דומיא דמי שיש לו מאתיים זוז חסר דינר ורבינו השמיט כאן אידך מתני' דמי שיש לו חמשים זוז ונושא ונותן בהם ה"ז לא יטול ואמרו בירושלמי חמשין דעבדין טבין ממאתים דלא עבדין ע"כ עד שראיתי להמל"מ ז"ל שכתב שצריך להגיהו בדברי רבינו וכן מצאתי אני הצעיר בנוסח אחר כתב יד ופשוט והר"ש ז"ל נסתפק אם אשתו בכללו או לא עיי"ש אמנם הסברא מחייבת דשיעור דמאתיים זוז שיערו חז"ל שיספיק לו למזונות כל השנה כמ"ש ז"ל היינו לו לבדו דאל"כ הא איכא נמי בנים ובנות:

הלכה טו

בעה"ב וכו'. ממ"ש רבינו בפירוש המשנה נראה דאף דמן הדין אינו חייב מ"מ מדת חסידות היא אך ממ"ש כאן הא למה זה דומה וכו' לא משמע הכי ודו"ק והוסיף רבינו **וליהנות מן הצדקה** דלא נימא דוקא לקט שכחה ופאה דהפקירא נינהו אלא דכיון שהותר הותר לכל:

הלכה יח

עני שגבו לו וכו'. בפירוש המשנה כתב רבינו דכל זה הוא מן הדין ושאין שם צורך הכרחי אבל אם היה שם צורך יכול הגבאי או טובי העיר לשנות בכל מה שירצו ע"כ והוא מהגמ' וכאן לא ביאר ואפשר שהוא נלמד ממ"ש בהל' ז' ועיין עוד בפ"ח הל' י"א:

הלכה יט

עני שנתן וכו'. לעיל פ"ז הל' ה' פסק רבינו דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר וכיון שכן מאי קמ"ל דמקבלין ממנו וגם אם לא נתן אין מחייבים אותו אמאי וי"ל דמה דחייב ליתן הוא לעני אחר כמוהו וירויח בזה שאותו עני יחזור ויתן לו כפי חיובו משא"כ ליד הגבאי ודיוק לשון רבינו שם שכתב תיבת לאחר דלכאורה היא מיותרת והרב ב"ח ז"ל יו"ד סי' (רע"ה) [רנ"ג] כתב כן על דברי השו"ע אף שלא כתב תיבת לאחר והקשה עליו הרב ש"ך ז"ל דא"כ מאי קאמר מקבלין ממנו דפשיטא דהא אפילו חייב ליתן אוקמא ז"ל דהכא מיירי באין לו כדי פרנסתו דודאי אינו חייב ליתן וכו' ע"כ. ואחרי מחילה הראויה מנין לו זה דהרי חז"ל לא חילקו בדבר וא"ת מה יעשה כיון שאין לו הרי יכול ליתן לעני כיוצא בו והאחר יחזור ויתן לו דומיא דסעודת פורים דמחלפי אהדדי ומ"ש דפשיטא דמקבלין י"ל דהו"א דהוי היזק לעני אחר כאמור:

פרק י

הלכה א

חייבים אנו וכו'. ראוים הדברים למי שאמרן ובפרט בזמן הזה שהכל להוטים אחר הממון ושמעתי מפי הרב עמנואל חי ריקי זלה"ה בדרוש שעשה בעיר המהוללה אזמיר יע"א בהיותי שם סימן לדבר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ר"ת זנות עבודה זרה ממון כי ידוע דשיתא אלפי שני הוי עלמא ושני אלפים ראשונים היו להוטים אחר הזנות כדכתיב ויראו בני אלהים את בנות האדם וכו' וב' אחרים ע"ז כדאשכחן בזמן מלכי ישראל וכו' ואלה האחרונים אחר הממון ע"כ יש לנו ליזהר ביותר על הצדקה כדי לקרב הגאולה

וכבר אמרו שיש לכוין בכל יום בתפלה באמרו לישועתך קוינו כל היום למ"ש צפית לישועה לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד:

הלכה ה

אני. בנוסח אחר כתב יד (כי) [כתוב] אנכי וכן הוא בפסוק:

הלכה ו

הכופה אחרים וכו' שכרו גדול משכר הנותן וכו'. וכן אמרו ז"ל גדול המעשה יותר מן העושה אך קשה דבפ' חלק אמרו כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלים עליו כאילו עשאה משמע דשוה לו ויש לומר דההיא במצוה שאין בה חסרון כיס אבל ביש בה חסרון כיס דטריחא ליה מילתא טפי שכרו מרובה מהעושה ועיין עוד בספר מעיל שמואל ז"ל וראיתי להט"ז יו"ד סי' רמ"ט שכתב דאין פירושו ששכרו יותר מן העושה ע"י כפיה דהעושה ע"י כפיה הפסיד זכותו כמ"ש ס"ג [סעיף ג'] אלא פירושו יותר משאר עושה צדקה אפילו ברצון ותמה על הפרישה ז"ל שפי' יותר מן העושה ע"י כפיה עיי"ש. ולענ"ד נראה דאף שהוא ע"י כפיה מ"מ לא מפני זה הפסיד זכותו על דרך תליוה וזבין וכו' ומ"ש מההיא דסעיף ג' התם שאני שנותן לעני בפנים זועפות ורעות דגריע טפי לבייש פני העני ח"ו:

הלכה ז

שמנה מעלות וכו'. מכאן אנו למדין כמה מעלות טובות יש בנתינת הצדקה עד שעשו לה חז"ל כל אלו המעלות ואשרי הזוכה לה. ומ"ש בספרי רבינו
שמך בנוסח אחר כתב יד המך וכן הוא בשו"ע:

הלכה יב

פחות מזה. בנוסח אחר כתב יד כתוב פחות מזה שיתן לו כראוי ליתן לו אחר שישאל והיא גירסא הנכונה:

הלכה יז

צוו חכמים וכו'. הרב ב"י יו"ד סי' רנ"ז פסק דלא יתן אדם כל צדקותיו לעני אחד ממ"ש בערובין דף ס"ג כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעה לעולם וכו' ורבינו השמיטו כאן גם בפ"ט דהלכות בכורים לא ביארו ואולי דס"ל דנלמד מדין לקט שכחה ופאה ומעשר עני המתחלקים בגורן אף שעדיין יש לגמגם דבמעשר עני המתחלק בבית יש לו טובת הנאה ונותנו לכל עני שירצה כמ"ש פ"ו הל' (כ') [י'] וצדקה הוי דכוותיה ודאי: